

Martina Petranović

INOVACIJA I KOSTIMOLOGRAFIJA

Uz izložbu Inovativni kostim u 21. stoljeću: sljedeća generacija, Moskva, 4. lipnja – 2. listopada 2019.

Inovativni kostim logo izložbe

U pedesetak godina postojanja Praški se kvadrjena-
le, više ili manje mijenjajući svoja lica, interese i
konceptije kao uostalom i naziv, nametnuo kao
središnje mjesto na kojem su se svake četiri godine sabi-
rala i razmatrala najznačajnija dostignuća i usmjerenja na
području oblikovanja scenskoga prostora i kostima, no u
posljednjih je nekoliko izdanja, unatoč vrijednim iznimka-
ma, nemoguće ne zamijetiti sve skromniju zastupljenost
kazališnoga kostima i kao teme i kao eksponata, pa tako
na preposljednjem izdanju, primjerice, nije niti dodijelje-
na nagrada za najbolje kostimografsko ostvarenje. Ne
znači to da je na Praškome kvadrijenalu kostim nestao ili
da je s njega izbačen, dapače, ove je godine kostim bio
jedna od tema uobičajenih kvadrijenalskih razgovora (PQ
Talks), za „vrsnoću u izvedbenome dizajnu“ (ista kategori-
ja u kojoj je nagrađen i naš Ivan Marušić Klif) nagrađena
je i meksička kostimografkinja Jerildy Bosch, a u kategori-
ji najbolje knjige iz područja scenskoga dizajna prvona-
građena je knjiga Donatelle Barbieri o kostimografiji
*Costume in Performance: Materiality, Culture, and the
Body*. Naposljetku, upravo je u Pragu prilikom susreta čla-
nova OISTAT-ove radne skupine za kazališni kostim na
Praškome kvadrijenalu 2011. i začeta ideja o sustavnom,
opsežnom i temeljitom izložbenom sagledavanju svjetske
kostimografske produkcije pa je, u suradnji OISTAT-a i
moskovskoga Državnog kazališnog muzeja Alekseja
Aleksandroviča Bakrušina od 15. lipnja do 23. kolovoza
2015. godine, neposredno nakon Praškoga kvadrijenala
kao njegov svojevrsni kostimografski nastavak, u Moskvi
održana velika izložba svjetske kostimografije s kraja 20.
i početka 21. stoljeća pod nazivom *Kostim na mijeni sto-
ljeća 1990. – 2015./ Costume at the Turn of the Century
1990 – 2015*. Izložba je obuhvatila dvije stotine umjetni-
ka iz tridesetak zemalja svijeta s ciljem pokazivanja niza
stilova i ideja, materijala i tehnologija u tumačenju i obli-
kovanju suvremenoga kazališnoga kostima, a u različitim
je inačicama izložena i na nekoliko međunarodnih gosto-
vanja (Sjedinjene Američke Države, Kina, Tajvan, Poljska).
Izložba je popraćena opsežnim katalogom radova, a velik
broj kostimografskih ostvarenja javno je dostupan i na
službenoj mrežnoj stranici izložbe. Iz teško opravdanih
razloga koji se, nažalost, vrlo često svode na nedostatnu
umreženost hrvatske kulturne i umjetničke zajednice, a
ne na pitanje umjetničke vrsnoće, hrvatskih predstavnika

U konačnici je izložbom obuhvaćeno
oko tri stotine radova 250 umjetnika
iz 47 svjetskih zemalja, a tri kruga
selekcije prošlo je petero hrvatskih
umjetnika mladega naraštaja, Igor
Galaš s autorom oglavlja Mariom
Treščecom, Matija Čop, Duje
Kodžoman i Iva Šimunović Lisak

na toj prvoj moskovskoj izložbi nije bilo. No Hrvatskoj se
pružila prilika prikazati dostignuća hrvatske kostimografi-
je na međunarodnoj izložbi održanoj u Varšavi od listopa-
da 2018. do siječnja 2019. godine. Naime, 26. listopada
2018. godine u Varšavi je, na Fakultetu scenskoga dizaj-
na pri Akademiji likovnih umjetnosti otvorena poljska ina-
čica izložbe kazališne kostimografije *Kostim na mijeni sto-
ljeća 1990. – 2015*. Zbog mjesta održavanja, dakako,
posebna je pozornost izložbe bila usmjerena na poljske
umjetnike, no tada su u izbor svjetske kostimografije od
1990. do 2015. godine među radove dvjestotinjak umjet-
nika iz cijeloga svijeta uvrštena i djela hrvatskih kostimo-
grafkinja Ike Škomrlj i Ivane Bakal, pri čemu valja nagla-
siti da je izbor umjetnika ovisio o samostalnim prijavama
hrvatskih umjetnika nakon raspisa javnoga poziva i po-
tom o izboru glavnoga organizatora i umjetničkoga ravna-
telja izložbe, odnosno o izboru kustosa, kostimografa i
predavača Igora Roussanoffa s kojim je na poljskoj inači-
ci izložbe surađivao i Paweł Dobrzycki.

Čvrsta poveznica između izlaganja dostignuća svjetske
kostimografije i Praškoga kvadrijenala nastavila se i ove
godine te je od 4. lipnja do 2. listopada 2019. godine, sa
službenim otvorenjem neposredno nakon završetka
Praškoga kvadrijenala kako bi svjetska kostimografska
zajednica mogla što jednostavnije doputovati iz češke u
rusku prijestolnicu, u Moskvi održana i izložba *Inovativni
kostim u 21. stoljeću: sljedeća generacija*. Spomenuta je
izložba zamišljena kao nastavak četiri godine ranije odr-
žane izložbe o kostimu na mijeni stoljeća, odnosno kao
drugi dio širega projekta nazvanog *Kostim i vrijeme* koje-
mu je cilj baviti se proučavanjem razvoja modernoga
kazališno-vizualnoga kostimografskoga razmišljanja.

Inovativni kostim, I. Bakal M. Petranović i D. Kodžoman

Kulturološka odrednica okvirnoga projekta obje izložbe i inzistiranje na stavljanju kostima u širi društveno-povijesni kontekst vremena u kojem je nastao i iz kojega je proizašao u obje izložbe bio izrazito naglašen, no na potonjoj će to posebice biti apostrofirano.

Sama je izložba održana na tri reprezentativne moskovske lokacije: u Povijesnome državnom muzeju na Crvenom trgu gdje je 18. lipnja održano i svečano otvorenje izložbe, u Državnom kazališnom muzeju A. A. Bakrušina i u Centru za suvremene umjetnosti MARS. Izložbu su, uz potporu Ministarstva kulture Ruske Federacije, OISTAT-a i više međunarodnih institucija, udruga i sveučilišta vezanih uz scenografiju, kostim i modu (United States Institute of Theatre Technology, Carnegie Mellon University, Nacionalna akademija kineske kazališne umjetnosti, Tajvanska udruga za kazališnu tehnologiju, Akademija likovnih umjetnosti iz Varšave) te veliku podršku stotinjak nacionalnih

kustosa iz cijeloga svijeta, organizirali Državni kazališni muzej A. A. Bakrušina i Državni povijesni muzej iz Moskve, a glavni nositelji projekta bili su ravnatelj kazališnoga muzeja Dmitry Rodionov, voditelj projekta, kostimograf i pedagog Igor Roussanoff, umjetnički ravnatelj projekta, te kostimografkinja i pedagoginja Susan Tsu, glavna kustosica izložbe. Kao nacionalne kustosice za Hrvatsku odabrane su Ivana Bakal, kostimografkinja i predsjednica ULUPUH-a i Martina Petranović, teatrologinja u Odsjeku za povijest hrvatskoga kazališta HAZU.

Na izložbu se prijavilo 938 umjetnika iz 60 svjetskih zemalja s ukupno 1323 rada, a u procesu selekcije radova sudjelovalo je preko stotinu međunarodnih kustosa. Naime, odabir radova za izložbu provodio se u tri koraka: prvu selekciju provodili su nacionalni kustosi temeljem javnoga poziva raspisanog u svakoj pojedinoj zemlji, drugu selekciju napravili su umjetnički ravnatelj izložbe Igor

Inovativni kostim, Igor Galas i Matija Čop

Na izložbi su prikazane skice kostima, fotografije iz predstava ili umjetničkih projekata, video-snimke i sami kostimi, a važan popratni program izložbe bili su i kostimografski usmjereni performansi jednoga dijela na izložbi zastupljenih kostimografa.

Roussanoff i glavna kustosica Susan Tsu, a treću i završnu selekciju obavili su kustosi moskovskoga Državnog kazališnoga muzeja A. A. Bakrušina. U konačnici je izložbom obuhvaćeno oko tri stotine radova 250 umjetnika iz 47 svjetskih zemalja, a tri kruga selekcije prošlo je petero hrvatskih umjetnika mlađega naraštaja, Igor Galaš s autorom oglašava Mariom Treščecom, Matija Čop, Duje Kodžoman i Iva Šimunović Lisak. Prema najavama glavnih kustosa izložbe, međutim, neki od prijavljenih, ali s obzirom na usku predmetnu fokusiranost ovogodišnjeg projekta ovaj puta nevrštenih radova/umjetnika, vrlo će vjerojatno biti obuhvaćeni idućom izložbom. Na izložbi su prika-

Inovativni kostim, Iva Šimunović Lisak

▲ Inovativni kostim, Roman Ermakov, Žive skulpture

Inovativni kostim, Daphne Karstens ▼

Najupadljivijom i najizraženijom cjelinom doima se usredotočenost umjetnika iz svih sfera umjetničkoga oblikovanja – kazališne, kostimografske, modne, likovne... – na problematiziranje identiteta koji je, uz inovaciju, nesumnjivo ključna riječ izložbe.

zane skice kostima, fotografije iz predstava ili umjetničkih projekata, videosnimke i sami kostimi, a važan popratni program izložbe bili su i kostimografski usmjereni performansi jednoga dijela na izložbi zastupljenih kostimografa. Izložba je popraćena i opsežnim tiskanim katalogom radova u kojem su umjetnici razmješteni prema nacionalnim selekcijama, a prati je i bogat mrežni arhiv oblikovan s ciljem stvaranja dokumentarnog, ali i obrazovnog materijala. Na srodnom je tragu predviđeno i da *Inovativni kostim*, kao i prethodna moskovska izložba, izađe izvan granica Rusije na višekratna međunarodna gostovanja.

Za razliku od izložbe o kostimu na mijeni 20. i 21. stoljeća koja je težila inkluzivnosti autora i pristupa, ovogodišnja je izložba, kako je i rečeno, bila mnogo strože selekcionirana s obzirom na usredotočenost autorskoga tima na vrlo specifičnu tematiku inovacije u kostimografiji i na specifičnu dobnu skupinu umjetnika, ciljajući radove mlađega naraštaja dizajnera kostima koji su svoje profesionalne karijere započeli nakon 2000. godine. Kriterij godina za inovativnost s pravom se može tumačiti kao neopravdano ograničavajućim čimbenikom jer iskusni kostimografi i dizajneri starijega naraštaja itekako znaju biti inventivni i progresivni, što sasvim sigurno vrijedi za hrvatsku kostimografiju i zbog čega su morali biti ispušteni važni radovi istaknutih hrvatskih kazališnih kostimografa, no jednako se tako mora uvažiti i razumjeti jasna koncepcija i opravdana želja autorskoga tima da vide i pokažu način na koji razmišljaju mladi umjetnici i studenti i da otkriju i ustvrde kako i o čemu oni razmišljaju te što njihov naraštaj „donosi na stol“. Izložbu i selekciju stoga treba promatrati i vrednovati u kontekstu ciljeva organizatora izložbe da predstave odvažna i kreativna kostimografska

Inovativni kostim, Saša Frolova i Andrej Bartenev

ostvarenja koja pomiču granice u osmišljavanju i oblikovanju kostima, s posebnim naglaskom na uporabu tehnologije kao i manje uobičajenih materijala, pri čemu su u obzir uzimani različiti umjetnički mediji, od dramskoga kazališta, opere, baleta, skupno osmišljenoga kazališta i performansa preko filma i televizije do kostima-instalacije i modnoga dizajna, odnosno radovi nastali i za pozornicu, i za ekran, i za galeriju, i za pistu, i za ulicu. Namjera je autorskoga tima projekta bila, kako je naznačeno već u inicijalnom pozivu autorima i kustosima, „otkriti vizije života i življenja kao i budućnost koju predviđaju dizajneri“, „izabrati i dokumentirati umjetnički vokabular koji stvara sljedeći naraštaj kazališnih i modnih dizajnera“, ali i stvoriti platformu „na temelju koje će se moći povesti rasprava o važnim pitanjima današnjice“. Glavna kustosica izložbe koja je odradila doista golem posao ne samo estetske selekcije, već i organizacijske koordinacije, Susan Tsu, i u predgovoru katalogu izložbe i na samome otvorenju izložbe te na pratećem simpoziju, opetovano je naglašavala nastojanje da se moskovskim okupljanjem mlađe, kreativne i globalizirane zajednice kostimografa i dizajnera pridoneše dubljem razumijevanju i čvršćem povezivanju umjetnika iz različitih kulturoloških sredina i sfera, tim više što razvoj novih medija i tehnologije kao i fluidno shvaćanje

nacionalnih, političkih, rasnih i rodnih identiteta uvijek iznova zahtijevaju pomicanje granica i promjene u perspektivama i percepciji svijeta, reflektirajući se, dakako, i na poimanje kostima. S obzirom na aktualnu svjetsku izbjegličku krizu, Tsu je željela naglasiti i prinose umjetnika imigranata svojim novim matičnim/nacionalnim sredinama, ali i ukazati na izložbi vidljivu zajedničku (kostimografsku) zapitanost mladih umjetnika iz različitih dijelova svijeta nad problematikom identiteta, rodne jednakosti ili odnosa čovječanstva prema klimi i okolišu, kao i njihovu sklonost kostimografskome aktivizmu te redefiniranome tumačenju kostima, odjeće i tijela.

Naime, promatrajući radove na izložbi, prateće kostimografski usmjerene performanse u Državnome kazališnome muzeju A. A. Bakrušina, kao i simpozij koji se održavao u Državnom povijesnom muzeju neposredno uoči i nakon svečanoga otvorenja izložbe okupivši neke od najpoznatijih predstavnika svjetske kostimografije i teoretičara i povjesničara kostimografije, modnoga dizajna i izvedbenih umjetnosti (Pat Oleszko, Rachel Hann, Nick Ularu, Maria-elena Roqué...), uočava se nekoliko izdvojenih tematskih cjelina koje i u praktičnom i u teoretskom pogledu zaokupljaju suvremene stvaraoce i teoretičare. Pritom je svaka od njih, dakako, na određeni način okrenuta prema krovnoj temi izložbe, odnosno pitanju „inovacije“ u kostimu i pokušaju da se na nju odgovori kroz potragu za novim kreativnim pojmovljem i vizualnošću u sadržaju, formi, tehnikama izrade, odabiru materijala, pristupu tijelu i okolini te uopće definiranju kostima. Moglo bi se čak reći kako je jedan od temeljnih postulata izložbe koji se može odčitati na pozadini koncepta inovativnosti zapravo prošireno, otvoreno i inkluzivno poimanje polja kostima i njegovoga djelovanja.

Najupadljivijom i najizraženijom cjelinom doima se usredotočenost umjetnika iz svih sfera umjetničkoga oblikovanja – kazališne, kostimografske, modne, likovne... – na problematiziranje identiteta koji je, uz inovaciju, nesumnjivo ključna riječ izložbe. Viđeno kostimsko definiranje, raščlanjivanje, propitivanje ili uobličavanje identiteta pritom odaje vrlo razvedenu i heterogenu paletu interesa i stavova o vrstama identiteta i o načinima na koji kostim može iskazivati identitet. Dio radova čvrsto je vezan za nacionalne identitete i oblike unošenja tradicije, naslije-

đa, baštine i uopće nacionalno-identitetskih elemenata (materijala, tehnika izrade, formi, motiva) u suvremenu kostimografiju ili modu te njihovo prevrednovanje modernim likovnim sredstvima; dio radova kostimom preispituje zadanost i neupitnost rodni identiteta i uloga zahvaćajući u pitanja kako propujenjemo ljude na temelju kostima i izgleda i kako dizajner kostimom može pridonijeti da pojedinca gledamo neovisno o (re)presiji i zadanosti spola, rasi i vladajućim stereotipima, odnosno dovodeći pod povećalo društvene i kulturološke implikacije odjevnih predmeta; dio radova bavi se pak odnosom osobnoga identiteta i kostima na niz razina, od iskazivanja portreta, osobina i naravi individue kostimom kao neverbalnim sredstvom komunikacije, preko tretiranja kostima kao materijalizacije osobnih projekcija snova, osjećaja i želja pa i osobnoga avatara ili energetskoga tijela, do odbacivanja praktičnih zadanosti kostima u ime izražavanja duhovnoga identiteta i stavova prema okolini – sociološkoj, kulturološkoj i povijesnoj. S obzirom na čvrstu povezanost kostima i tijela, naravno da se zasebna tema oblikuje oko odnosa kostima i tijela – bilo u tumačenju kostima kao produžetka tijela, bilo u proučavanju načina na koji ono što nosimo utječe na naše kretanje i percepciju, bilo u proučavanju oblika kojima kostim tijelo oslobađa, preoblikuje, porobljava, izobličava ili osakaćuje, bilo u destigmatizaciji tabua vezanih uz tijelo. Velik broj radova bavi se i svojevrsnom hibridnošću tijela i kostima (kostim kao duhovna protetika) te mogućnosti da se vlastito tijelo doživi kao kostim i da se konceptualizira u željenu sliku ili predodžbu, ali i da se prema vlastitim željama preoblikuje pomoću modernih tehnologija: utoliko ideja da se i promjene na tijelu mogu tretirati kao modni dizajn ili kostimografija, posebno razrađena na pratećem simpoziju. Pitanja identiteta posredovanih ili razmatranih kostimom uvijek su jednim dijelom i odraz okoline i njezinih stavova, pa su nerijetko povezana s konceptualiziranjem odnosa pojedinca/tijela i društva, razvijajući se i u smjeru društvenoga aktivizma. Pozicioniranje kostima spram društveno-političkih tema, stoga je izrazito učestala strategija mnogih dizajnera na izložbi, a s jednakom se učestalošću javlja i odnos kostima prema prirodi, i to na najmanje dvojak način. S jedne je strane priroda neiscrpno vrelo inspiracije za dizajnere (od motiva preko materijala do formi), a s druge je strane zaštita prirode i prosvjed protiv

njezina uništavanja predmet rada dizajnera, varirajući u rasponu od uporabe ekoloških ili prirodnih materijala (i metoda izrade) te recikliranja otpadnih materijala ili odbačenih predmeta, do sadržajnog, konceptualnog pa i aktivističkog zagovora očuvanja prirode i posthumanističkih distopijskih kostimografskih upozorenja. Mnogi su kostimi nastali i kao odgovor na istraživanja mogućnosti pojedinoga materijala ili tehnike izrade (npr. što se sve može postići oblikovanjem tkanine, papira, stakla, ogledala, plastike, žice, keramike, kose, lateksa, što pletenjem ili vezom, i sl.), a nastavno na to javlja se i tema uporabe netradicionalnih načina oblikovanja kostima i moderne tehnologije u osmišljavanju, projektiranju i izradi kostima (od računalnih programa preko 3D printanja do laserskog oblikovanja detalja), kao i u konceptu nosive tehnologije i uvođenju tehnologije kao dijela kostima. Također, dio konceptualnoga istraživanja mogućnosti kostima svakako je i propitivanje njegove preobrazbe, ne samo metamorfoze u pokretu ili suigri s okolinom i drugim kostimima i predstavljajući, već i njegove materijalne transformacije, odnosno postojanosti (topljenje kostima u dodiru s vodom, sagorijevanje u dodiru s vatrom).

S obzirom na otvorenost izložbe stvaranju kostima u različitim umjetničkim područjima, važno je naglasiti izrazitu multidisciplinarnost djelovanja različitih umjetnika, kao i interdisciplinarnost njihova obrazovanja i u umjetničkim i u humanističkim i u tehničkim područjima. Također, u velikom se broju slučajeva osjeća i naglašavanje osobnog udjela u izradi svih segmenata kostima. Profil zastupljenih umjetnika varirao je od popularnih imena koja oblikuju kostime za holivudske *blockbustere* i glazbene zvijezde (među kojima je i predstavnik Hrvatske Matija Čop) do studenata kojima je izložba tek jedan od početnih koraka ka priželjkivanoj afirmaciji.

Hrvatski predstavnici svojim su radovima ravnopravno participirali u mnogim od naznačenih tema te su i na izložbi i u katalogu, u kojima su eksponati razdijeljeni prema državama sudionicama, bili reprezentativno zastupljeni i predstavljani, kako fotografijama radova tako i samim kostimografskim ostvarenjima. Ono što valja primijetiti je da su, premda su na izložbi bili zastupljeni radovi za kazališne projekte i performanse, hrvatski radovi iz kazališnog i izvedbenog prostora na izložbi izostali, zadržavajući se

Profil zastupljenih umjetnika varirao je od popularnih imena koja oblikuju kostime za holivudske *blockbustere* i glazbene zvijezde do studenata kojima je izložba tek jedan od početnih koraka ka priželjkivanoj afirmaciji.

na posebnim individualnim projektima za modne i izložbene prigode. Odgovor zašto je tomu tako nije jednoznačan, te ga treba tražiti u samoj koncepciji izložbe i dobnoj granici izlagača koja je u startu eliminirala pojedine umjetnike i radove, u odbijanju pojedinih umjetnika da na izložbi sudjeluju, no možda dijelom i u stanovitoj zatvorenosti jednoga dijela hrvatskoga kazališnog prostora kostimografskome eksperimentu i inovaciji (koncepcije predstave, financije, odsustvo mladih stvaraoaca). Vrijedi ovdje navesti i kritičku primjedbu Pat Oleszko na izložbu upućenu organizatorima i autorskome timu na račun nedostataka kontekstualizacije pojedinih radova u popratnome materijalu izložbe čime je gledatelj/posjetitelj lišen šire slike kojoj kostim pripada kao i koncepta koji stoji iza nje, tim više, rekla bih što su izloženi radovi doista imali vrlo dispartatne pozadine, ostavljajući mjestimice i dojam stanovitoga miješanja posve odjelitih kategorija. U povijesnome hodu istraživanja kostima od, uzimimo, Loie Fuller preko dadaista i bauhausovaca do kostimografskih performansa umjetnika druge polovice 20. stoljeća (uključujući i Pat Oleszko) predstavljeni koncept inovacije u određenoj je mjeri podložan propitivanju, ako ne i osporavanju.

No riječ je, dakako, o iznimno vrijednom i važnom projektu koji na jednome mjestu sabire eksperimentalni rad mladih dizajnera iz područja kazališta i izvedbenih umjetnosti, vizualnih umjetnosti i mode, ukazujući i na porodne, obuhvatne i protežne definicije kostima i na, što smatram osobito važnim, mnogoznačne poveznice kostima i ekspresije pojedinca, kulture i društva u najširem smislu. Za vjerovati je da će u dobroj tradiciji prethodnoga projekta, i ova izložba obići različite dijelove svijeta, ali i da ćemo za četiri godine svjedočiti još jednom izložbenom propitivanju kompleksnih i mnogolikih suodnosa kostima i njegovoga vremena.